

Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого

Криворучко Олександр Володимирович

О.В.Крив.

УДК 340.0(4/9)

**АКТ ПРО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ІНДІЇ 1947 РОКУ
(історико-правовий аспект)**

Спеціальність 12.00.01 - теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових вчень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків - 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії держави і права України і зарубіжних країн Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерства освіти України

Науковий керівник - член-кореспондент Академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор **Страхов Микола Миколайович** (професор кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого)

Офіційні опоненти:

- доктор юридичних наук, професор **Ярмиш Олександр Назарович** (перший проректор з наукової роботи Університету внутрішніх справ, МВС України, м.Харків)

- кандидат юридичних наук, професор **Тищик Борис Йосипович** (завідувач кафедри теорії і історії держави і права Львівського державного університету імені І.Франка, м.Львів)

Провідна установа - відділ історико-політологічних досліджень держави і права України Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України, м.Київ

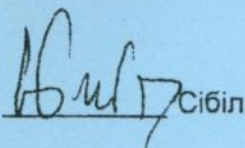
Захист дисертації відбудеться "11" лютого 1998 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 в Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 310024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (310024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

Автореферат розісланий "9" січня 1998 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

 Сибільов М.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. П'ять років існування незалежної української держави, розвиток її по шляху розбудови правової держави висувають цілу низку завдань по вивченню досвіду побудови й розвитку незалежних держав, їх правових інститутів, міжнародної практики вирішення внутрішніх релігійних та міжнаціональних конфліктів.

Наука про державу і право, досліджуючи досвід розбудови незалежних держав, різні аспекти розвитку їх права і зовнішньої політики, повинна сприяти здійсненню миролюбної й самостійної політики України.

В цьому зв'язку викликає інтерес процес досягнення незалежності Індією, розчленування її при наданні незалежності на два домініони, становлення домініонів Індія і Пакістан, їх взаємини з колишньою метрополією, Британською Співдружністю націй й поміж собою, трансформація домініонів у незалежні держави, розвиток їх права. Значний інтерес завдають питання розподілу власності поміж домініонами та метрополією, регулювання релігійних та міжнаціональних відносин внутрішнім правом Індії й Пакістану, практика, результати та наслідки Індо-Пакістанських сперечань, зокрема пов'язаних з територіальними претензіями.

Розпад СРСР, утворення незалежної української держави, прийняття конституції України й подальший розвиток конституційного процесу викликають інтерес до проблем конституційного будівництва незалежної Індії, зокрема до регулювання статусу суб'єктів Індійського Союзу.

Крім того, Україна прагне розвивати всебічні зв'язки з Індією, що також потребує знання історії розвитку цієї великої й впливової держави, її правових інститутів і принципів зовнішньої політики.

Дисертація виконана за цільовою комплексною програмою: "Проблеми історії, теорії та практики державного права іноземних країн і міжнародного права" - № 0186.0.070868.

Ступінь наукової розробленості проблеми незважаючи на те, що з часу прийняття Акту пройшло п'ятдесят років, залишається низьким. Науковці-правники України й колиш-

нього СРСР приділяли увагу історії держави і права Індії. Так, цю проблематику висвітлювали: Крапешнінікова Н.О., Сайфулін М.М., Страхов М.М., Кашкін С.Ю., Левін І.Д., Мамаєв В.О. Однак, їх праці були присвячені, як правило, доколониальним часам або історії держави і права незалежної і суверенної Республіки Індія. В той же час аналіз державно-правового розвитку Індії у першій половині ХХ ст., коли відбувалось розгортання національно-визвольного руху і боротьби за незалежність, практично не провадився. Більш докладно розглянуто історію Індії ХХ століття у вітчизняній загальноісторичній літературі, зокрема у роботах Антонової К.О., Вертинського О.В., Девяткіної Т.Ф., Дьякова О.М., Колихалової Г.П., Котовського Г.Г., Райкова О.В., Рустамова У.А., Хашимова І.М., але в них відсутній аналіз законодавства, присвяченого наданню незалежності Індії, мають місце, з точки зору правознавства, серйозні хиби й прогалини. В результаті один з найважливіших актів у конституційній історії Індії й Пакістану – Акт про незалежність Індії 1947 року та проблеми його реалізації залишилися поза увагою дослідників і у вітчизняній літературі не розкритими.

Недостатнє вивчення проблем, що розглядаються, у першу чергу обумовлюється тим, що до теперішнього часу більша частина законодавчих актів і документів, присвячених боротьбі за незалежність Індії ні на українській, ні на російській мовах не публікувалася.

Роботи зарубіжних авторів, присвячені цій проблематиці, вигідно відрізняються від праць українських і радянських вчених якістю та обсягом фактологічного матеріалу. Але навіть в цих роботах недостатня увага приділяється аналізу як самого Акту про незалежність Індії 1947р., так і наказам генерал-губернатора, які були видані для його реалізації. Не показаний також вплив Акту й наказів на подальшу долю Британської Індії та індійських князівств.

Актуальністю й недостатньою розробленістю зазначених проблем і керувався автор при виборі теми дисертаційного дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є встановлення причин надання Великобрита-

нією статусу домініона власній колонії Індії і розподілу її на два домініони; правовий аналіз Акту про незалежність Індії 1947р. і його впливу на подальшу долю індійських князівств, Індії й Пакістану.

Згідно з метою дослідження автор ставить перед собою такі основні завдання:

- визначити правовий статус Індії і маневри Великобританії до 1947 року;

- встановити причини і передумови розробки й прийняття Акту про незалежність Індії 1947р.;

- проаналізувати зміст Акту 1947р. і наказів генерал-губернатора Індії, що були видані для втілення Акту;

- розглянути процес реалізації Акту і його наслідки;

- з'ясувати вплив Акту на державно-правовий статус і подальший конституційний розвиток Британської Індії та індійських князівств.

Об'єктом дисертаційного дослідження є Акт про незалежність Індії як заключний етап національно-визвольної боротьби індійського народу за визволення від колоніального гноблення Великобританії і утворення незалежної індійської держави.

Предмет дослідження - боротьба індійського народу за незалежність, яка привела до прийняття Великобританією Акту про незалежність Індії 1947р., а також правовий аналіз положень Акту і його державно-правова оцінка.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період 1919-1950рр., який підрозділяється на три етапи: 1) 1919-1945рр. - період зростання національно-визвольного руху Індії й постановка завдання досягнення незалежності, 2) 1946-1947рр. - період вироблення й прийняття Акту, 3) серпень 1947-січень 1950рр. - етап реалізації Акту і утворення незалежної Індії.

Методологічною основою дослідження, на яку спирався автор у процесі написання дисертації, були діалектична й формальна логіка, а також методи конкретно-юридичного аналізу і синтезу, порівняльного державознавства та порівняльного правознавства.

Теоретичною основою дослідження були праці вітчизняних вчених-правників у галузі історії держави і права за-

рубіжних країн (Базарова М.А., Жидкова О.А., Крашеніннікової Н.О., Сайфуліна М.М., Страхова М.М., Тищика Б.Й., Черніловського З.М., Ярмиша О.Н.), у галузі державного права буржуазних країн і країн, що звільнилися від колоніальної залежності (Бельсона Я.М., Кашкіна С.Ю., Левіна І.Д., Мамаєва В.О., Мішина О.О., Прянишнікова Д.В., Стеценка М.П., Чиркіна В.С.), у галузі міжнародного права (Бліщенко І.П., Ігнатенка Г.В., Черноголовкіна Н.В.) і вітчизняних вчених-істориків (Антонової К.О., Балабушевича В.В., Бонгард-Левіна Г.М., Вертинського О.В., Ганковського Ю.В., Гафурова Б.Г., Гольдберга Н.М., Гордона Л.Р., Гордон-Полонської Л.Р., Девяткіної Т.Ф., Дьякова О.М., Колихалової Г.П., Котовського Г.Г., Кузьміна С.О., Куріна О.С., Левковського О.Н., Медового О.І., Москаленка В.Н., Насенка Ю.П., Нілова Ф.М., Проніна О., Райкова О.В., Растянікова В.Г., Редько І.Б., Рустамова У.А., Хашимова І.М., Шапошнікової Л.В.), а також закордонних вчених-правників у галузі конституційного права (Anand Ch.L., Banerdjee A.Ch., Bhagat K.P., Bhagvan V., Basu D.D., Chand B., Chatterji A., Eddy J.P., Joshi G.N., Keith A.B., Lawton F.H., Mahajan V.D., Palmer G.E.H., Pylee M.V., Shah K.T., Sharma S.R., Singh M.M., Wade E.C.S., Phillips G.G.), вчених-істориків (Банерджи А.Ч., Сінха Н.К., Bahadur Lal, Ghosh Dr.P.C., Lumby E.W.R., Menon K.S., Mosley L., Tendulkar D.G.).

Джерельну базу дисертаційного дослідження, крім зазначеної монографічної літератури, складало британське конституційне законодавство 1861-1940рр., зокрема Акти про управління Індією 1919 та 1935 років, заяви британського уряду, присвячені вирішенню "індійської конституційної проблеми", насамперед Заява місії британського кабінету від 16 травня 1946р., Меморандум від 12 травня 1946р., Заява уряду Великобританії від 20 лютого 1947р., резолюція Установчих зборів Індії "Про цілі", тексти законопроекту та Акту (закону) про незалежність Індії 1947р., накази генерал-губернатора Індії, конституція Індії, а також збірки документів з конституційної історії Індії, історії національно-визвольного руху Індії, збірки документів, безпосередньо присвячених процесу передачі влади у Індії.

Емпіричну базу дослідження склали офіційні тексти дебатів у парламенті Великобританії у 1931-1947рр., а також мемуари політичних діячів та посадових осіб Індії та Великобританії (Азада А.К., Датта Р.П., Campbell-Johnson A., Coupland R., Linlithgow Victor Alexander J.H., Ramachandra R. та ін.), статистичні дані про судову практику Індії у 1951-1966 роках.

Наукова новизна

Автори, які раніш розглядали процес здобуття Індією незалежності, тільки згадували назву Акту про незалежність Індії. При цьому часто неточно зазначалася дата його прийняття. Текст Акту 1947р. не опубліковано ні в одній вітчизняній праці, накази генерал-губернатора в літературі навіть не згадуються.

Тому, наукова новизна цієї роботи у першу чергу полягає у впровадженні у науковий оборот документів, тексти яких до теперішнього часу ні на українській, ні на російській мовах не публікувалися, насамперед Акту про незалежність Індії 1947р. До таких документів можна також віднести Заяву місії британського кабінету від 16 травня 1946р., Меморандум від 12 травня 1946р., Резолюцію про цілі, Заяву уряду Великобританії від 20 лютого 1947р.

Вперше у вітчизняній літературі в дисертаційному дослідженні висвітлені такі питання:

- причини прийняття рішення про надання Індії статусу домініону;
- зміст та значення “плану 3 червня”;
- процес опрацювання, парламентського обговорення та прийняття Акту про незалежність Індії 1947р.;
- зміст Акту про незалежність Індії 1947р. й наказів генерал-губернатора, що були видані для реалізації положень Акту, їх аналіз;
- показана реалізація Акту;
- зроблено висновок, що саме Акт 1947р. принципово змінив державно-правовий статус Британської Індії й індійських князівств, а його реалізація визначила їх конституційний розвиток.

На захист виносяться такі положення та висновки:

1. Британська імперія, ослаблена другою світовою війною, була неспроможна стримувати зростання національно-визвольного руху в Індії. Спроба нового лейбористського уряду Великобританії у червні 1945 - січні 1946 рр. відтягти надання незалежності Індії не мала успіху. В результаті загострення ситуації в Індії у лютому-березні 1946р. британський уряд послав до Індії місію кабінету, яка як черговий маневр опрацювала попередню схему поступової передачі влади представникам індійського народу без зазначення якихось конкретних термінів (Заява від 16 травня 1946р.) та ухвалила основні принципи взаємозв'язків з індійськими князівствами у разі передачі влади (Меморандум від 12 травня 1946р.).

2. У грудні 1946 - січні 1947 років ситуація у Індії набула загрозливого для колонізаторів характеру, що примусило уряд Великобританії у Заяві від 20 лютого 1947р. визначити термін передачі влади (до червня 1948р.) і уточнити механізм й принципи передачі влади.

3. При опрацюванні остаточної схеми передачі влади "до рук відповідальних індійців" колонізаторам вдалося, спираючись на прагнення Мусульманської ліги та її лідера М.А.Джинни до утворення держави індійських мусульман - Пакістану, присилувати лідерів Індійського національного конгресу й сикхів дати згоду на поділ країни та утворення на території Британської Індії двох державних утворень - Індії й Пакістану, що було відображене у Заяві британського уряду від 3 червня 1947р. ("план 3 червня").

4. Саме Акт про незалежність Індії 1947 року, затверджений королем Великобританії 18 липня 1947 р., став правовою підставою припинення британського правління в Індії. Згідно Акту з 15 серпня 1947 р. територія Британської Індії поділялася на два домініони Великобританії - Індію й Пакістан; верховенство Англії над індійськими князівствами припинялося; конституційним правом домініонів стали Акт про незалежність Індії та Акт про урядовий лад Індії 1935 року зі змінами.

5. Накази генерал-губернатора Індії, видані 11-14 серпня 1947р., були спрямовані на забезпечення виконання Акту 1947р., зокрема на утворення Об'єднаної Ради оборони, Арб-

ітражного суду, Розділової ради. У той же час накази доповнювали Акт 1947р., визначаючи міжнародно-правовий статус домініонів, а також подальшу долю британської власності в Індії.

6. При реалізації Акту про незалежність Індії у “нових домініонів” виникла, як це й передбачали колонізатори, низка проблем. Поділ Британської Індії за релігійно-громадською ознакою закономірно викликав міжгромадську різанину, привів до величезних жертв й матеріальних збитків. Серйозну проблему становили спроби деяких індійських князівств, що знаходилися на території домініона Індія, зберегти свою незалежність (Хайдарабад), або приєднатися до Пакістану (Джунагадх). Суперництво домініонів за приєднання князівства Джамму і Кашмір на багато десятиліть перетворило домініони у ворогуючі сторони.

7. Акт про незалежність Індії, який знаменує “добровільну” відмову Великобританії від імперських прав на Індію, дозволив індійцям 26 листопада 1949р. ухвалити конституцію Індії і 26 січня 1950р. стати незалежною республікою. При цьому Індія добровільно залишилася членом Британської Співдружності та зберегла дружні стосунки з колишньою метрополією. Незважаючи на формальне скасування конституцією Індії Акту про незалежність Індії, він залишається діючим і після набрання конституцією чинності.

Теоретична і практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що зміст і висновки роботи з одного боку дозволяють краще усвідомити проблеми здобуття Індією незалежності, з другого боку підіймають цілу низку проблем державно-правового будівництва незалежної Індії, які не досліджувалися вітчизняними вченими-правниками. Фактичний матеріал роботи та її результати можуть бути враховані і використані законодавцем у процесі вдосконалення чинного конституційного законодавства, а також у навчальному процесі юридичних вузів і історичних факультетів, зокрема при опрацюванні підручників та навчальних посібників з курсу “Історія держави і права зарубіжних країн”.

Апробація результатів дослідження. Результати дослід-

ження доповідалися на міжрегіональній науковій конференції “Проблемы совершенствования законодательства Украины и практики его применения” (Україна, м.Харків, 1991р.), неодноразово обговорювалися на кафедрі історії держави і права Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого.

Окремі положення дисертації випробувані у навчальному процесі Національної юридичної академії України у курсі “Історія держави і права зарубіжних країн”.

Публікації. Основні результати дослідження відображені у 3 статтях та 1 тезах.

Структура дисертації. Дисертація загальним обсягом 176 аркушів складається зі вступу, трьох розділів, які містять одинадцять параграфів, висновків і списку використаних джерел (133 найменування).

ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, формулюються мета і завдання дослідження, визначаються методологічні й теоретичні основи, емпірична база, об’єкт, предмет та хронологічні рамки дослідження, характеризується ступінь наукового опрацювання теми, викладаються основні положення, які виносяться на захист, розкривається наукова новизна та теоретична і практична значимість теми, а також апробація результатів дослідження.

У **першому розділі** “Правовий статус Індії у складі Британської імперії і боротьба індійців за незалежність” коротко розглядається процес загарбання Індії Англією, утворення, правове оформлення і модифікація колоніального режиму під впливом національно-визвольної боротьби індійців.

В **першому параграфі** цього розділу “Встановлення британського колоніального режиму у Індії і його законодавче оформлення у ХІХ столітті” дисертант показує діяльність Ост-Індської компанії по колонізації і поневоленню Індії, роль англійської держави у цьому процесі. Далі розглядається процес правового оформлення обмеження державою монополії Ост-Індської компанії й зосередження управління Індією в руках британського уряду шляхом прийняття низки законів серед яких найважливіше значення мають Акт про

управління Індією 1858р. та прокламація королеви Вікторії від 1 листопада 1858р.

У **другому параграфі** “Еволюція законодавства про управління Індією та британо-індійські стосунки у 1860-1935 роках” показано, як у результаті повстання 1857р. британський уряд у 1861-1916 роках здійснив низку реформ управління Індією.

Тут же з'ясовуються причини ухвалення, зміст і оцінка індійцями Закону про управління Індією 1919р., текст якого також у вітчизняній літературі поки що не опублікований. Подальша боротьба індійців призводить до ухвалення британським парламентом Закону про управління Індією 1935р., яким англійці невдало спробували заступити “діархію”, що була запроваджена Законом 1919р., схемою федерації Британської Індії та індійських князівств. Ці акти офіційно закріплювали колоніальний статус Індії і внесли зміни у систему управління, згідно яких під виглядом запровадження в управлінні колонією демократичних інститутів закріплювалася влада колонізаторів.

Посилаючись на роботи англійських та індійських фахівців з конституційного права, дисертант наголошує, що чинності набула тільки перша частина Закону 1935р., друга частина цього закону, що передбачала утворення федерації, так ніколи і не набрала чинності, бо індійські князівства бажали зберегти свій “незалежний” статус і не погодилися на утворення федерації з провінціями Британської Індії. Важливим правовим моментом є факт рівночасної дії Законів про управління Індією 1935 та 1919 років.

Параграф 3 “Боротьба індійців за незалежність у роки другої світової війни та маневри британського уряду” присвячений висвітленню боротьби індійського народу за незалежність, показу тактики й стратегії основних політичних партій Індії та маневрів правлячих кіл Великобританії у роки другої світової війни.

Невдоволені Законом про управління Індією 1935р. і самочинним втягуванням британським урядом Індії у другу світову війну провідні індійські політичні партії узяли курс на здобуття повної незалежності Індії, а Мусульманська ліга

22-24 березня 1940р. прийняла так звану Пакістанську резолюцію, якою вимагала від уряду Англії утворення незалежного Пакістану.

Британський уряд, намагаючись отримати допомогу Індії у війні і обминути питання про надання незалежності Індії, здійснив низку демаршів, серед яких були: “Серпнева пропозиція” (1940р.), пропозиції Ст. Кріппса (березень 1942р.), конференція у м.Сімла (червень-липень 1945р.), але майже усі індійські політичні партії відхилили ці пропозиції, а Індійський національний конгрес ухвалив резолюцію “Геть з Індії” і очолив боротьбу за негайне надання Індії незалежності.

У другому розділі “Акт про незалежність Індії 1947 року” дисертант розглядає причини припинення прямого управління Індією з боку Великобританії і розчленування Індії, опрацювання Акту, його розгляд у парламенті, схвалення і зміст, правовий статус Індії, Пакістану та індійських князівств за законодавством про незалежність Індії.

Перший параграф другого розділу “Криза британського колоніального режиму в Індії у 1945-1946 роках” показує кризу британської колоніальної системи в Індії.

Фактичне закінчення другої світової війни спонукало новий лейбористський уряд Великобританії восени 1945р. звернутися до вирішення “індійської конституційної проблеми”. У зв’язку з різким загостренням обстановки для колонізаторів у Індії і повстаннями у індійських ВПС та військових моряків Бомбея для пошуків шляхів вирішення цієї проблеми у березні 1946р. до Індії прибула місія британського кабінету міністрів. Підсумком роботи місії стали Заява місії кабінету і віце-короля Індії від 16 травня 1946р. та Меморандум про угоди князівств і верховенство від 12 травня 1946 року.

Заява відкидала ідею утворення Пакістану як необґрунтовану і пропонувала рішення, за яким буде створено Союз Індії (Британська Індія та індійські князівства), провінції та князівства повинні мати право утворювати групи, які матимуть виконавчі та законодавчі органи. Створені Установчі збори Індії нададуть змогу опрацювати конституцію самим індійцям. Місця у зборах повинні бути пропорційно розподі-

лені між трьома головними громадами Індії: мусульманською, сикхською і загальною (індуси та всі немусульмани й несикхи) та до 93 місць виділити для представників індійських князівств. Члени Установчих зборів від провінцій (Британська Індія) з початку їх роботи поділяються на 3 групи: А - з великою перевагою індуського населення, В - з чималою перевагою мусульман, С - з малою перевагою мусульман. Ці групи опрацьовуватимуть провінційні конституції та вирішать питання про доцільність опрацювання групових конституцій, надалі представники груп і князівств знов збируться для опрацювання конституції Союзу. Після набуття чинності новим конституційним ладом всі провінції дістануть право виходу з групи. В період роботи органа, який буде опрацьовувати конституцію, управління Індією повинен здійснювати тимчасовий (перехідний) уряд при віце-королі Індії, який би складався виключно з міністрів-індійців і мав підтримку головних індійських політичних партій.

22 травня 1946р. був опублікований Меморандум про угоди князівств і верховенство, за яким при появі у Британській Індії нового уряду чи урядів, які мають бути цілком самоврядовуючими або незалежними, уряд Його Величності припинить здійснення повноважень верховенства, і всі права повернуться до князівств. Останні або ввійдуть у федеральні відносини із урядом (урядами) Британської Індії, або у особливі політичні угоди.

Головні політичні партії Індії - Конгрес і Ліга - прийняли пропозиції, що були у Заяві, але з обмеженнями, пов'язаними із власними інтерпретаціями суперечливих пунктів. Суперечності між Конгресом і Лігою зростали. Тоді Ліга 16 серпня провела День прямих дій за Пакістан.

Тимчасовий уряд Індії, що складався з представників Конгресу, було приведено до присяги 2 вересня, представники Ліги увійшли до уряду тільки 25 жовтня, але суперечності між партіями збільшувалися.

Установчі збори Індії розпочали роботу 9 грудня 1946р., вони ухвалили запропоновану Дж.Неру "Резолюцію про цілі", за якою майбутній Індійський Союз розглядався як "незалежна суверенна республіка". 21 грудня був призначений

Переговорний комітет для обговорення з аналогічним органом Палати князів питань, пов'язаних із вступом князівств до Установчих зборів.

В лютому 1947р. у перехідному уряді Індії виникли серйозні чвари між представниками Конгресу і Ліги, Неру звернувся до генерал-губернатора Індії з вимогою про відставку представників Ліги з уряду.

Другий параграф другого розділу “Причини і передумови опрацювання Акту” показує, що різке ускладнення обстановки у Індії напочатку лютого 1947р. і конфлікт у перехідному уряді спонукали британський уряд здійснити кардинальний крок – зробити 20 лютого Заяву у парламенті, за якою британський уряд передасть владу у Індії “до рук відповідальних індійців не пізніш червня 1948р.”, якщо до цього часу не буде опрацьована конституція Індії, влада буде передана “чи цілком якому-небудь центральному уряду у Британській Індії, або у деяких районах існуючим провінційним урядам чи то яким-небудь іншим чином, що найбільш відповідає інтересам індійського народу”.

У **третьому параграфі другого розділу** “Опрацювання і ухвалення Акту” досліджується проблема опрацювання прийнятного остаточного рішення про передачу влади у Індії до рук індійців. Намагаючись зберегти контроль над Індією, новий віце-король Індії лорд Маунтбетен запропонував так званий балканський план, що містив пропозицію передати владу “провінціям або таким конфедераціям провінцій, які останні вирішать сформувані”. Різка критика плану Конгресом, який вважав неможливим розчленування Індійського Союзу, змусила Маунтбетена звернутися до плану, за яким на території Британської Індії утворювалися два домініони, а влада передавалася двом центральним урядам. Цей план, ухвалений основними політичними партіями Індії 3 червня, став принциповою угодою про вирішення проблеми. Того ж дня його було опубліковано у вигляді Заяви англійського уряду від 3 червня 1947 року.

З урахуванням принципів цієї угоди розроблювався законопроект про надання незалежності Індії. Indian Independence Bill був внесений до парламенту Великобританії 4 липня

1947р., 14-16 липня його обговорювали у палатах. 18 липня 1947 року він став Актом (законом), отримавши схвалення короля Великобританії Георга VI.

Вузловим пунктом дисертаційного дослідження є четвертий параграф другого розділу “Зміст Акту про незалежність Індії”, у якому докладно аналізується зміст Акту про незалежність Індії 1947 року.

Акт складався з преамбули, 20 розділів, трьох додатків і мав заступити застаріле законодавство, зокрема Акт про урядовий лад Індії 1935р. та вирішити питання, що впливали з факту утворення в Індії двох домініонів.

Згідно розд.1, 7 Акту з 15 серпня 1947р. влада Великобританії над Британською Індією і індійськими князівствами припинялася, разом з нею припиняли чинність майже всі угоди, укладені Англією з індійськими князівствами. Замість цього на території Британської Індії утворювалися “два незалежні домініони”: Індія і Пакістан. Акт також називав їх “новими домініонами”.

Індійські провінції Бенгалія і Пенджаб поділялися кожна на дві частини: східну і західну. До складу домініона Пакістан таким чином входили такі провінції: Східна Бенгалія (з округом Сілхет провінції Ассам), Західний Пенджаб, Синд, Британський Белуджистан, Північно-західна прикордонна провінція. Решта територій Британської Індії складала домініон Індія. Індійські князівства мали право увійти до складу будь-якого з “нових домініонів” (розд. 2-4 Акту).

Установчі збори кожного домініону отримували законодавчі повноваження у повному обсязі, включаючи право прийняття законів, що мають екстериторіальну дію (розд. 6 Акту).

Згідно підрозділу 2 розд. 8 Акту кожен з “нових домініонів” і усі провінції та інші частини домініонів мають управлятися згідно з Актом про урядовий лад Індії 1935 року.

Для управління кожним з “нових домініонів” король Великобританії буде призначати генерал-губернатора, при цьому одна особа може бути генерал-губернатором обох домініонів (розд. 5 Акту). Генерал-губернатор уповноважувався за власним розсудом видавати накази для вирішення низки питань: приведення положень Акту 1947р. у дію, роз’єднан-

ня домініонів, вносити зміни до Акту 1935р. і наказів у Раді з метою їх застосування до домініонів, зокрема стосовно зміни структури й системи управління домініоном, схвалення законів Установчих зборів, здійснення владних повноважень у Раді, регулювання грошової системи, вирішення будь-яких питань, що стосуються Резервного банку Індії та т.і. (підр. 3 розд.6, підр. 1, 2 розд. 9 Акту). Губернатори провінцій мали такі ж повноваження стосовно цих провінцій.

Акт 1947р. скасовував положення Акту 1935р. про призначення цивільних службовців, проте особи, що залишалися на службі вже у домініонів, залишалися на своїх посадах з колишніми умовами служіння. Передбачався також розподіл “індійських збройних сил Його Величності” серед домініонів та відокремлення їх від британських військових підрозділів, що були діслоковані у Індії.

П'ятий параграф другого розділу “Накази, що доповнювали Акт” досліджує накази генерал-губернатора Маунтбетена, що були видані напередодні набрання Актом чинності з метою реалізації цього закону. Так, наказ від 11 серпня 1947р. передбачав утворення Об'єднаної ради оборони “нових домініонів” для розподілу збройних сил домініонів, вирішення питань їх постачання, керування спільними операціями та т.і.; наказом від 12 серпня з 14 серпня 1947р. з метою вирішення спірних питань, що виникали при територіальному поділі, а також поділі збройних сил і фінансів, утворювався Арбітражний суд. Того ж дня був виданий наказ № G.G.O. 10 під назвою “Представник Корони (передача власності і зобов'язань) наказ 1947 року”.

Але накази не тільки мали на меті забезпечити виконання Акту, але й суттєво доповнювали його. Так, “Індійський (Тимчасова конституція) наказ 1947р.” передбачав, що з 15 серпня у “нових домініонах” набували чинності нові редакції Акту про урядовий лад Індії 1935р. та Індійського (центрального уряду і легіслатура) Акту 1946р., які складали конституційне законодавство домініонів до їх скасування або змінення Установчими зборами Індії. “Індійська незалежність (міжнародні угоди) наказ 1947р.” визначав, що правонаступництво Британської Індії в усіх 51 міжнародних організаціях

набуває домініон Індія. “Незалежність Індії (права, власність і зобов’язання) наказ 1947р.” вирішував долю британської власності у Індії.

У **третьому розділі** дослідження – “Реалізація Акту” розглядаються проблеми, що виникли під час реалізації Акту.

Перший параграф третього розділу “Розподіл Британської Індії” досліджує шляхи вирішення організаційних питань поділу Британської Індії: призначення генерал-губернаторів домініонів – лорда Маунтбетена та М.А.Джинни; формування Об’єднаної ради оборони, Арбітражного суду, прикордонних комісій, комітету з управління та т.і.; початок роботи Установчих зборів та уряду домініону Пакистан; поділу збройних сил, активів та пасивів домініонів Індія і Пакистан; виведення британських військових підрозділів з території Індії; наслідки поділу Індії.

Другий параграф третього розділу “Вирішення проблеми індійських князівств” висвітлює розв’язання домініонами проблеми індійських князівств, зокрема умови входження князівств до складу домініонів, порядок, правові засади інтеграції князівств з провінціями, а також проблеми, що виникли у ході цього процесу. Крім того, розглянуто проблеми, пов’язані зі зміною статусу князів та їх фінансового забезпечення, змінення системи органів управління і оподаткування у колишніх князівствах.

У **третьому параграфі третього розділу** “Чи скасований Акт про незалежність Індії” розглядається проблема дії Акту про незалежність Індії 1947 року у часі. На підставі аналізу низки статей Конституції Індії, практики вищих судів Республіки Індія у п’ятидесяті роки та праць індійських дослідників показується неспроможність скасування Акту про незалежність Індії і продовження його дії і після набрання чинності Конституцією Індії.

У **висновках** викладено результати проведеного дослідження, згідно яких Великобританія вимушена була “добровільно” надати незалежність Індії. У той же час ця проблема була вирішена таким чином, щоб: надати Індії не повну незалежність, а статус домініону; ослабити Індію, подробивши її на кілька частин; зберегти політичний вплив на Індію і

Пакістан та потужні економічні позиції у “нових домініонах”.

Акт про незалежність Індії 1947 року, прийнятий парламентом Великобританії й ухвалений королем, став правовою основою зміни конституційного статусу Індії, розподілу її території на два домініони, визначив їх склад і дату утворення, структуру і компетенцію їх органів влади і управління, а також визначив подальший розвиток Індії і Пакістану та долю індійських князівств. Незважаючи на формальне скасування Акту Конституцією Індії, він продовжував діяти і після набрання нею чинності.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Криворучко А.В. Акт о независимости Индии 1947 года // Актуальные вопросы правотворческой и правоприменительной деятельности: Темат. сб. науч. тр. - Киев: УМК ВО, 1992. - С. 26-30.

2. Криворучко А.В. Проблема урегулирования межобщинных противоречий на примере Заявления миссии кабинета министров Великобритании от 16 мая 1946 года // Проблемы развития юридической науки и практики в условиях формирования правовой системы Украины: Сб. науч. тр. - Харьков: Нац. юрид. акад. Украины, 1995. - С. 53-58.

3. Криворучко О.В. Надання незалежності Індії: форма і сутність // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, - Вип. 2. - Харків: Ун-т внутр. справ, 1997. - С. 113-117.

4. Криворучко А.В. Из истории создания суверенной Республики Индии // Проблемы совершенствования законодательства Украины и практики его применения: Крат. тез. докл. и науч. сообщ. межрегион. науч. конф. - Харьков: Укр. юрид. акад., 1991. - С. 44,45.

Криворучко О.В. Акт про незалежність Індії 1947 року (історико-правовий аспект). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01. - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. - Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Харків, 1997.

Дисертація присвячена історико-правовим аспектам надання незалежності Індії і утворення домініонів Індія і Пакістан. Роцглядається історія опрацювання і ухвалення Акту про незалежність Індії 1947 р., докладно аналізується зміст Акту. Позначено значення наказів генерал-губернатора Індії, що були прийняті на підставі Акту. Показані головні напрями його реалізації.

Результати дослідження можна використати при викладанні і вивченні історії держави і права зарубіжних країн, підготуванні відповідних підручників і посібників.

Ключові слова: Індія, Пакістан, індійські князівства, державно-правовий статус, міжнародно-правовий статус, національно-визвольний рух, Британська імперія, територіальні спори.

Криворучко А.В. Акт о независимости Индии 1947 года (историко-правовой аспект). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01. - теория и история государства и права; история политических и правовых учений. - Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, Харьков, 1997.

Диссертация посвящена историко-правовым аспектам предоставления независимости Индии и создания доминионов Индия и Пакистан. Рассматривается история разработки и принятия Акта о независимости Индии 1947г., подробно анализируется содержание Акта. Отмечено значение приказов генерал-губернатора Индии, принятых на основании Акта. Показаны основные направления его реализации.

Результаты исследования могут быть использованы при

преподавании и изучении истории государства и права зарубежных стран, подготовке соответствующих учебников и пособий.

Ключевые слова: Индия, Пакистан, индийские княжества, государственно-правовой статус, международно-правовой статус, национально-освободительное движение, Британская империя, территориальные споры.

Krivoruchko A.V. Indian Independence Act, 1947 (historical and law aspect). - Manuscript.

The thesis for Candidate of Law degree by speciality 12.00.01.- The Theory and History of the State and Law; the History of the Political and Law Teaching. - The National Law Academy of the Ukraine named after Yaroslav the Mudryi, Kharkov, 1997.

The dissertation is devoted to historical and law aspects of the giving India the independence and the creation of the dominions India and Pakistan. The history of the elaboration and adoption of the Indian Independence Act, 1947 is being researched, the matter of the Act is being analysed in detail. The importance of the Orders of Governor-General of India, which was passed under the Act. The main directions of its realization are being shown.

The data obtained may be employed in the teaching and studying of the history of the state and law of foreign states, in preparing appropriate textbooks and manuals.

Key words: India, Pakistan, Indian States, state and law status, international and law status, national liberation movement, British Empire, territorial arguments.

Відповідальний за випуск канд. юрид. наук, доцент Власенко С.І

Підписано до друку 20.11.97 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний, віддруковано на різнографі. Умовн. друк. арк. 0,8
Облік. - вид. арк 1,0. Тираж 100 прим. Зам. № 264

Друкарня Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого
310024, Харків-24, вул. Пушкінська, 77

к 37260

AB 39.530

AB 39.530